

به این موضوع اشاره می‌کند. (۵)

چهارم آن که به حکم موارد متواتر و از آنجا که ما گداییم و تو احتشام‌داری - احتمال عدم اعتنا به این یادداشت بسیار است . اما هرگاه از باب آن که خاشاک نیز بر دل دریا گذر کند - آن را به دست نشر سپردید به حکم اصل بسیار مهم و معتبر « المصغر لایصغر » از مثله کردن آن خودداری ورزید.

پنجم به شکر آن که فرزند خلف روانشاد زنده‌یاد دکتر محمود افشارهستید - به‌عنوان ضمیمه مجلدی از چاپ تازه دیوان و وثوق‌الدوله را جهت اینجانب ارسال دارید . که « ومن منع المستوجبین فقد ظلم . »

در پایان یادآور می‌شود که

هرچند که یاران نوات محترمند یاران قدیم را فراموش مکن

ششم آن که امروز (۱۲ - اردیبهشت ماه ۱۳۶۶) در مطالعه حدیقه الحقیقه ، شعر

آن شنیدی که رفت نادانی به عیادت بدرد دندانی

گفت با دست از این مباح حزین گفت آری ولیک سوی تو این ...

را در صفحات ۷۳۳ تا ۷۳۵ - اثر مذکور سنائی چاپ شادروان مدرس رضوی (تهران ۱۳۲۹ شمسی) یافتیم . بنابراین چنان که در شماره (۴-۶) سال دوازدهم (تیر - شهریور ۱۳۶۵) ص ۲۵۱ به وثوق‌الدوله و در شماره (۷-۸) سال دوازدهم برابر مهر و آبان ۱۳۶۵ ص ۴۹۳ به عطار نسبت داده شده است، دیگر در برابر نص - اجتهاد جایز نیست و شعر مذکور از سنائی است . امید است از تذکار دریغ نفرمائید.

دکتر محمد دامادی

***

میوه درختهای کوهستانی کازرون

۱- درخت بادام کوهی یا « آخورک » یا « آخرک » یا « اعلوک » یا « اکوک » . این درخت در کوهستان می‌روید . ارتفاع آن بطور متوسط در حدود سه متر است . از آب باران برای رویش خود استفاده می‌کند . برگ‌های آن سوزنی است و شاخه‌های آن ترکه‌ای است و نرم می‌باشد . استفاده از شاخه و میوه و تنه آن بشرح زیر است .

الف - استفاده از شاخه‌های آن : شاخه‌های آنرا « بارشین » گویند . ازین شاخه‌ها انواع و اقسام و سیله‌ها می‌سازند که عبارتند از « گیره » و آن وسیله ایست لکن مانند پاکاسه مانند وبه ظرفیتهای مختلف ، که از آنها برای حمل اجناس استفاده می‌شود . وسیله دیگر

« لوده »^۱ بشکل منشور است و چهار گوشه و چهار وجهی است که چهار گوشه آن و از چهار ستون آن، چهارچوب بیرون گذاشته شده و دستگیره آن می باشد. از این وسیله برای حمل انگور و انجیر و انار و سایر میوه ها استفاده می کنند. وسیله سوم « بووک »^۲ است و آن وسیله است مخروطی شکل که مرغ و خروس و جوجه ها را در زیر آن نگاه میدارند. وسیله چهارم « کلچه دان »^۳ است که بصورت استوانه سردار و کم ارتفاع ساخته می شود و در آن نان تنگ^۴ و تیری و خانگی نگهداری می کنند. وسیله پنجم « نان انداز » است که برای حمل نان تیری قبل از پختن و بعد از پختن از آن استفاده می کنند. این وسیله پهن و مدور است. وسیله ششم « کرکری »^۵ است و آن وسیله ایست که بصورت دوک مانند می سازند و از آن برای به دام انداختن پرندگان در باغها استفاده می کنند.

ب - استفاده از میوه آن : این درخت میوه ای دارد بنام « آخورک » یا « آخرک » یا « اعلوک » یا « بخورک » یا « مجک » یا « الوک ». آنرا پسته ضعفا و فقرا می نامند. دانه ای است تخم مرغ شکل وریز، باندازه دوتا سه نخود و قهوه ای رنگ با پوستی محکم که بوسیله دندان یا سنگ یا چکش شکسته می شود و درون آن مغزی است که دارای يك لایه قهوه ای یا سبز رنگ می باشد. مژه خام آن تلخ است. در زمستان ها که کشاورزان یعنی مردان کشاورز در این مناطق بیکار هستند این دانه ها را می کوبند و شیره آنرا می گیرند و با برنج یا گندم مخلوط می کنند و آشپزی بنام « آش مجک » یا « آش آخرک » که خیلی دیر هضم و ثقیل و خوش مزه است، از آن درست می کنند، که همراه با خرما می خورند (البته باید توضیح داد که کوبیده گندم که اسمش « للک »^۶ یا « دوکله »^۷ است با شیره آخورک می پزند.) استفاده دیگری که از آخورک می شود اینست که آنرا در گرمای ملایم ۳۰ یا ۴۸ ساعته قرار می دهند تا زهر پوستش گرفته شود و شیرین گردد و آنگاه مقداری نمک به آن می زنند و بصورت پسته فقرا آنرا می شکنند و مغزش را بیرون می آورند و می خورند. استفاده سوم اینکه بعضی ها دانه های زیبا و موزون آخورک را پس از روغن کاری سوراخ می کنند و بند می نمایند و بصورت تسبیح از آن استفاده می کنند. مغز آن روغنی است که برای گرفتن روغن نباتی از آن استفاده می کنند. پوست آن ایجاد حرارت زیاد و با دوام می کند که از این طریق نیز از آن بهره برداری می کنند.

ج - استفاده از تنه و شیره آن : از تنه و شاخه های آن برای سوزاندن و ذغال استفاده می شود. این درخت شیره ای دارد بنام « سمنج » یا « زودو »^۸ که در لاستیک سازی از آن استفاده می شود و یکی از صادرات ایران به کشورهای صنعتی جهان است. باید یادآوری کرد که این میوه در تابستان به عمل می آید.

۱) lovdeh   ۲) bovak   ۳) kolchedan   ۴) tanok   ۵) korkori
۶) lalak   ۷) dokaleh   ۸) zoodoo

۲- درخت « بنک » یا « بن » ۱۰ درختی است که در کوهستان‌های مناطق گرمسیر می‌روید. ارتفاع آن مختلف است که حداکثر به ده الی پانزده متر می‌رسد و قطر آن به دو متر نیز می‌رسد.

شاخه‌های آن بلند و پهن می‌شود. برگ‌های آن سبز و پهن می‌باشد. میوه آن « بنک » و شیرۀ آن « سقز » یا « سمخ » است. این درخت در فصل پائیز میوه می‌دهد و میوه دادش یکسال در میان است. یعنی یکسال میوه می‌دهد، یکسال میوه نمی‌دهد. از میوه آن درد و حالت استفادۀ می‌کنند: حالت اول که نرم و ترد است و آنرا می‌خورند. (سبز رنگ است.) که آنرا بنام « بنشوک »^{۱۱} می‌نامند. حالت دوم که سخت و سبزی می‌شود آنرا « بنک » می‌نامند که آنرا می‌شکنند و مغزش را نرمی آورند و می‌خورند، اندازه آن باندازه یک نخود است. از میوه آن یعنی بنک در ایام قدیم استفادۀ روشنائی می‌شد. یعنی چون چربی بنک زیاد است از آن چربی می‌گرفتند و برای روشنائی از آن استفاده می‌کردند. پوست بنک محکم است. از شاخه‌ها و تنه‌های آنها برای تهیه سوخت و ذغال استفاده می‌کنند. بعلاوه از تنه آن برای سقف پوشی ساختمان و تیر چادرها استفادۀ شایانی می‌شود.

۳- درخت « کلخنک » درختی است شبیه به بنک ولی کمیاب‌تر، که دره مناطق کوهستانی می‌روید. بیشتر در جاهای ناهموار رشد می‌کند. شاخه‌های آن پهن می‌شوند. ارتفاع این درخت خیلی زیاد نیست. برگ‌های آن از برگ بنک کوچکتر است. میوه آن در پائیز بعمل می‌آید که « کلخنک » نام دارد. این میوه سبز و نرم است. میوه آن یعنی « کلخنک » خواص زیادی دارد و چرب می‌باشد و بصورت تنقلات از آن استفاده می‌شود.

۴- درخت « لم ریک »^{۱۲} درختی است که در دشتهای گرمسیر می‌روید. ارتفاع آن در حدود دو متر می‌شود و دارای خار می‌باشد. میوه آن سرخ رنگ و در پائیز بعمل می‌آید. به میوه آن « لم ریک » می‌گویند. از درخت لم ریک چون جمع و جور است برای حصار و دیوار استفاده می‌شود که دلیل دیگر استفاده اش خار داشتن آنست.

۵- درخت « بب روک »^{۱۳} درختی است سیاه رنگ، دارای برگ‌های ریز و شاخه‌های بلند. ارتفاع آن مختلف بوده و به حدود پنج متر می‌رسد. در کوهستانهای سردسیر می‌روید. میوه آن « ب ب روک » نام دارد که در تابستان بعمل می‌آید و تقریباً زرد رنگ و باندازه دونه خود است و کمی بزرگتر هم می‌شود. این میوه صفرای است و صفرای را از بین می‌برد. بعضی اوقات از این میوه یک تریدهم درست می‌کنند و می‌خورند. کمی ترش مزه است.

۶- درخت « کیالک » یا « کیل » یا « زالزالک » درختی است خاردار ، دارای ارتفاع تقریبی هشت متر وبا شاخه‌های ستونی که برگها در انتهای شاخه جمع می‌شوند . میوه آن در تابستان بصورت زرد رنگ و باندازه يك انجیر، بعمل می‌آید که خوراکی است و دارای مجتمع هسته می‌باشد.

۷- درخت « ارژن » ۱۵ درختی است که در مناطق سردسیر می‌روید. شبیه به درخت آخورک است ولی دارای خار می‌باشد. شاخه‌های آن پهن و بزرگ می‌باشد. میوه آن آخورک و « زودو » است که مورد استفاده پزشکی و صنعتی در پلاستیک است. از شاخه‌های آن برای چوب دستی استفاده می‌شود، چون محکم و صاف است .

۸- « کتیرا » ۱۶ بوته‌ای است که در مناطق کوهستانی و دشت می‌روید. درخت یا بوته آن پهن است و برگهای آن ریز و دارای خار می‌باشد. در ایام تابستان اطراف بوته آن را می‌کنند، تا ریشه آن ظاهر گردد. سپس بریشه آن تیغ می‌زنند که شیره آن را « کتیرا » می‌گویند که بسیار گران و مورد استفاده پزشکی دارد و در تابستان آن شیره را برداشت می‌کنند. کتیرا برای دوام رویه گیوه یا « ملکی » ۱۷ و نیز گرفتن درز رویه و همچنین برای صاف کردن آن بوسیله سنگ صاف مصرف می‌کنند.

۹- بوته « کنگر » ۱۸ بوته‌است در روی زمینی که در دشتهای سردسیر رشد می‌کند. موقعی که کوچک است برای خوردن از آن استفاده می‌کنند. این بوته خاردار است و دارای ساقه مغزی است . در هنگام کوچکی آنرا از زمین بیرون می‌آورند و خارهای آنرا از بین می‌برند و آنرا می‌جوشانند و سپس داخل ماست می‌کنند و نعنا بدان می‌افزایند . بعضی اوقات سیرم در آن می‌ریزند و غذای جالبی بنام « کنگر ماست » که غذای عموم فارسیها در ایام بهار است ، درست می‌کنند . موقعی که کنگر در دشتهای و بعضی کوهستانها خیلی زیاد رشد کرد، آنرا می‌برند و در زمستان عشایر برای خوراک دام از آنها استفاده می‌کنند. این خوراک برای دامها خوراکی بسیار مقوی است. بالاخره وقتی که کنگر خشک می‌شود از ریشه آن که زرد رنگ است و بسیار تلخ است ماده‌ای بنام « کنگر زهر » ۱۹ بدست می‌آورند که برای پاک کردن لباسها و شستشو از آن استفاده می‌نمایند .

حبیب گلستان زاده

(کازرون)

۱۵) arjen   ۱۶) katira   ۱۷) malki   ۱۸) kangar

۱۹) kangaraahr